

Skolen og Asia-katastrofen

Av Magne Raundalen og Atle Dyregrov, Senter for Krisepsykologi

Innledning

Et flertall blant de elevene som nå kommer tilbake på skolen etter juleferien har, som de pleier, sett mer på Tv enn det de gjør ellers i året. Praktisk talt ingen har kunnet unngå å bli eksponert for forferdelige bilder fra katastrofen. I tillegg har nok mange barn sett mer på Tv-nyheter enn de vanligvis gjør fordi de ville følge dekningen av flodbølgekatastrofen i Asia. I de tilfellene hvor begge foreldrene har måttet gå på jobb i virkedagene, må vi anta at mindre barn sammen med eldre søsken eller andre, har sett reportasjer og scener på Tv som foreldrene ikke har delt med dem. Mange barn har eget tv apparat på sitt rom.

Det er flere grunner til at denne katastrofen er blitt mer nærgående formidlet enn mange andre. For det første fordi det for Thailands vedkommende, det vil si Phuket og delvis Sri Lanka og Maldivene, dreier seg om svært populære feriesteder hvor mange nordboere reiser i juleferien. Det betyr at vi har to katastrofer. Den asiatiske og den norske. Etter hvert vil mange av de større barna også bli opptatt av at Sverige er spesielt hardt rammet. Allerede her vil vi minne om betydningen av å balansere framstillingen av disse to katastrofene slik at den ene ikke kommer i motsetning til den andre. Vi har allerede hørt utsagn om at ”vi må ikke glemme det forferdeligste som har hendt hos dem, fordi noen få nordmenn er rammet hos oss.” Utgangspunktet for den pedagogiske tilnærmingen i klassene bør være at flodbølgen blir ansett som den største naturkatastrofe som har rammet verden i vår tid, og at den samtidig kan være den største som har rammet nordmenn. Ingen kan gjøre dette arbeidet bedre enn lærerne. Derfor er ikke denne veiledningen en oppskrift, men en støtte til den oppfølgingen i skolen som etter vår mening nå blir helt nødvendig.

Den andre årsaken til at vi har fått, og fortsatt kommer til å få en spesielt nærgående dekning av katastrofen i Asia, er at videokamera er blitt alle manns eie spesielt med det for øye å forevige ferieopplevelser. Siden katastrofen kom plutselig og uventet uten TV-team til stede, har mediebedriftene kjøpt, og vil fortsette å kjøpe privatopptak fra ferierende som sto slik til at de rakk å filme det verste. Det vil med andre ord si at vi også i de kommende dager kan forvente, på ulike kanaler, å få mange svært dramatiske og skremmende opptak. Som om ikke dette var nok, kan vi få opptak fra alle verdens tv-selskap, som for eksempel det australske innslaget med moren som måtte velge mellom barna sine. Med kamera på dem alle tre, forteller hun at hun måtte velge en av dem og slapp taket i den eldste gutten som hun så forsvinne i bølgene. Heldigvis ble storebroren også reddet, og han står der og dekker ansiktet mens han hører morens historie fortalt til en fremmed person med mikrofon som senere kan selge opptaket til Dagsrevyen i Norge. Vi sier ikke med dette at læreren nå har som oppgave å kritisere media. En av grunnene til at råd til foreldre og oppfølging i skolen er viktig, er kort og enkelt at nyheter ikke blir laget for barn.

Hvordan kan barna best ivaretas i skolen?

Vi vil først si noe om de ulike alderstrinn, videre vil vi komme med noen praktiske forslag fra tidligere erfaringer med nyhetsarbeid i skolen, og deretter ta for oss spesielt krevende situasjoner: når elever har nærstående som er døde eller

savnet, når en pult står tom og når klassen har elever hvis foreldre har flyktet fra Sri Lanka. Helt tilslutt vil vi si noe om betydningen av det vi har valgt å kalle de gode nyhetene, nemlig om det store engasjementet for å hjelpe alle som er blitt rammet av vår tids største katastrofe.

Barna fra første til og med tredje klasse

Det er velkjent for lærere at det er en glidende overgang fra det en seksåring kan forstå, og det en åtteåring begriper. I tillegg er det store forskjeller innen en og samme aldersgruppe. Generelt kan vi si at det skjer det et sprang omkring åtte års alder, hos noen litt før. Dette utviklingssteget er relevant for vårt tema. Det skyldes at barn i denne aldersovergangen blir langt mer orientert mot begivenheter i omverdenen, den lille så vel som den store; antagelig fordi de er i stand til å forstå mer komplekse abstraksjoner. I tillegg når mange åtteåringer et nytt trinn i selvstendighetstreningen med stadig økende aksjonsradius som gjør at de blir mer avhengig av å foreta egne vurderinger. Dette kan medføre at det er ganske store forskjeller i det de minste i småskolen er blitt eksponert for av nyheter, og det tredjeklassingene har sett. Likevel vil vi si at barna i småskolen har noen fellesbehov som går på forklaringer og forsikringer. Det vil si enkle forklaringer som gjør at de får en viss forståelse av årsakene til flodbølgen sammen med begrunnede forsikringer om at det ikke kan hende dem her, verken i sjøkanten nå eller når de skal bade til sommeren. Selv 7-åringer kan ha ganske ufullstendige begreper om hva et land er, hvor det er og hvilken avstand det dreier seg om. Konkret informasjon fra lærer motvirker frykt, forvirring og feiloppfattelser.

Det neste trinnet i nyhetsoppfølgingen i småskolen er samtalen om de som nå vender hjem og forteller sine historier på Tv og til lokalavisen. Da kan det være naturlig å snakke om at vi blir både triste og litt redde når vi hører hvor farlig det var og hvor vondt de har hatt det, særlig de som er blitt skadet. Det kan også nevnes at slike følelser egentlig er bra, fordi de viser at vi bryr oss om andre, men de kan bli plagsomme for noen hvis de ikke gir seg. Blir de små barna veldig plaget av noe de har sett, slik at de drømmer om det fordi de skrekkelige bildene eller de gråtende ansiktene har festet seg i tankene, hjelper det å snakke om drømmene og tankene med noen som har tid til å høre etter, for da blir de som oftest mindre plagsomme. Det hjelper også å si til seg selv at nå vil jeg tenke på noe annet samtidig med at man går og gjør noe annet.

Når det gjelder det å snakke med små barn om skremmende og triste tema, er det ofte blitt sagt at man skal vente til barna spør. Vi har erfaring med at det er en dårlig strategi fordi barna skjønner at de ikke skal spørre. Det er likevel et dilemma i en klasse hvor alle må sitte, også de som føler ubehag i situasjonen. Når vi var i småskolen med lærere som snakket om krigen i Irak, merket vi oss at mange av lærerne automatisk gikk til eleven som ble urolig eller på annen måte viste ubehag og snakket direkte til ham eller henne samtidig som de fikk en beroligende hånd på skulder eller kinn. Det virket nesten alltid etter sin hensikt. I november 2004 gjorde vi en liten stikkprøve-undersøkelse i småskolen hvor barna fikk utdelt en lapp med teksten "I nyhetene", og så skulle de skrive det første de tenkte på når de leste det som sto på lappen. Mange hadde dramatiske lokalnyheter først, om ras langs veiene og savnet ung kvinne som ble funnet druknet, men de internasjonale nyhetene dukket også opp blant de små. Et spesielt trekk vil vi nevne her, også fordi det var mest uttalt blant tredjeklassingene, var

den fjerdedelen som skrev at de ikke hadde ”fulgt så godt med.” Når vi leste svarene deres samlet, ble vi enige om å kalle dette fenomenet for vegring, og av noen kunne vi tydelig lese at det var fordi nyhetene for dem betydde ubehag. På bakgrunn av våre egne erfaringer, dialog og spørreundersøkelser blant lærere som har fulgt opp ulike, dramatiske nyheter i klassene, konkluderte vi med at elevene ofte ble lettet når ubehaget fra de uforståtte nyhetene ble til positiv interesse. Ikke det at de gjorde de dårlige nyhetene gode, men de ble håndterbare. Vi tror likevel at lærerne skal være spesielt oppmerksomme på at noen elever kan bli engstelige, kanskje fordi de mangler erfaring med direkte og åpen samtale om ubehagelige ting. Det kan også være at skremmende misforståelser fra medelever må tas raskt på sparket. Vi føler oss forvisset om at lærerne er de som har best trening i dette. Vi har ingen bestemt oppfatning av hvor ofte læreren skal ha nyheter på programmet på småskoletrinnet, men vi foreslår at det følger en plan som man eventuelt kan endre underveis.

Barna på mellomtrinnet fra fjerde til og med sjette klasse

Det som er skrevet om de minste barna kan i stor grad gjelde for de minste av de store barna også. I økende grad søker de større barna faktaopplysninger og forklaringer av alle slag. Det vil si at de ligner på oss voksne. Vi satt jo som klistret til skjermen når geologiprofessoren forklarte hvordan vulkansk uro i fjellet like under havflaten gjorde at 1000 kilometer med fjell plutselig skled ned, og at det hadde ikke vært så farlig om dette hadde skjedd lengre nede. Da vannet dumpet etter, ned i det ledige rommet, begynte det å sende en kjempebølge mot overflaten. Der oppe fikk den etter sigende en fart på flere hundre kilometer i timen. Når den nådde land, var det på mange langgrunne steder, slik at den fikk lite motstand. Da landet innenfor var svært flatt, raserte den alt som kom i dens vei. Alt dette kan læreren finne mer detaljert og oppdatert på nettet, eller de kan tegne å forklare for barna. Større barn vil også ha forsikringer om at slike bølger ikke truer den norske kysten i det hele tatt. Selv om vi foreslår å starte med dette for de større, innebærer ikke det at vi anser det som viktigst. Poenget er at en forklaring på det kognitive nivå, det som krever tanke og konsentrasjon og vekker interesse, samtidig er trygghetsskapende. Senere hen kan man oppfordre de til å fortelle hva de har tenkt og følt under nyhetsdekningen av flodbølgekatastrofen. Det kan også ha sin positive virkning at de skriver det ned slik at læreren kan lese det og få anledning til å gi dem gjensvar på det de har skrevet samtidig som det vil gi nyttig innblikk i deres reaksjonsmåter. Vi vet at slik skriving har mest positiv virkning om de skriver om sine innerste tanker og følelser. Dersom det hadde vært snakk om å takle en dramatisk hendelse umiddelbart etter at den hadde funnet sted, ville vi antagelig ha anbefalt at man gikk den omvendte veien, nemlig å starte med det følelsesmessige og gå videre til faktaopplysningene. Nå tenker vi at barna er ganske belastet med enormt sterke inntrykk, slik at de trenger en myk start. Dessuten har lærerne en mer langsiktig oppgave, enn for eksempel gisseldramaet i Beslan, fordi katastrofens art og omfang gjør at den vil leve i media, og fordi den av mange grunner vil påvirke oss som nasjon i lang tid framover. Læreren skal ikke se bort i fra at elevene på mellomtrinnet også trenger å snakke om og få veiledning i taklingen av mareritt og bilder og tanker som har satt seg fast i sinnet. Vi foreslår at læreren på disse klassetrinn legger fram en plan for hvor ofte og når de vil ha ”nyhetstid” i tiden fremover.

Elevene i ungdomsskolen fra sjuende til og med tiende klasse

På dette alderstrinnet, mest blant de eldste, må læreren regne med at flere har noen i sitt nettverk som er rammet eller at de kjenner noen som kjenner noen som var der eller noen som ikke har kommet derifra. Siden den sosiale omgangen er ekspanderende for mange i denne aldersgruppen, kan flere av dem allerede ha møtt noen som var der når det forferdelige hendte. Det kan også være at de som gruppe identifiserer seg med ungdommer som er blitt intervjuet i media. Det har hendt en av dem. Den enkelte lærer kan best avgjøre om dette er et godt startpunkt for dialogen med de unge.

Selv om vi har gjort skandinaviske undersøkelser som tyder på at de unge på dette alderstrinnet anser utenrikspolitikken som den kjedeligste delen av nyhetsbildet, har de likevel mer kunnskap om internasjonale forhold og de har muligheter til å forstå hvor hardt katastrofen rammer fattige land som i tillegg har levd med krig, konflikter og vanstyre. De unge kan også ha interesse av å få innsikt i hvordan kritiske hendelser kan føre til langvarige traumer og hvordan de nå får hjelp av helsevesenet. Som bidrag til nyhetsdrøftingen i klassen vil denne aldersgruppen selv kunne hente stoff fra internett og bringe det tilbake til klassen. Selv om de unges abstraksjonsnivå og mulighet for å forstå det som skjer, ligger ganske nær opp til den voksnes, er det nyttig å minne seg selv om alt det de mangler av livserfaring som fordyper den voksne forståelsen. Samtidig skal vi ikke se bort i fra at de på mange måter, selv om det ikke synes utenpå, at de reagerer sterkere enn mange av de yngre elevene fordi de fatter av katastrofens enorme omfang og langvarige følger. Det vi tenker på er at mange kan være svært triste og ganske sårbare, men at de ikke opplever klassen som det rette forum å gi uttrykk for dette. Vi foreslår at læreren i ungdomskolen en tid framover setter av tid til daglig oppdatering av nyhetsbildet med åpenhet for å samtale om personlige opplevelser og refleksjoner om det som har hendt.

Et praktisk forslag til arbeidsform

Siden vi mangler langvarig erfaring med nyhetsarbeid i skolen, vil vårt forslag bygge på rapporter vi har fått fra intervjuer og samarbeid med lærere; spesielt i de første ukene av krigen i Irak. Dette er beskrevet ganske omfattende i boken "Når jeg blir stor – hvis jeg blir stor", en bok om betydningen av at lærere hjelper elever til å forstå krisepregede nyheter, utgitt av Læringscenteret i 2003. Vi vil derfor kun nevne det praktiske forslaget som fungerte best på mellomtrinnet og blant elevene i ungdomsskolen. Det besto kort og godt i at læreren gjorde klassen til en nyhetsredaksjon med seg selv som redaktør. Sammen med elevene brakte han hver dag oppdaterte nyheter til "redaksjonen." Disse besto av avisutklipp, utskrifter fra nettet og muntlige rapporter fra hva de hadde sett og hørt. Sammen oppsummerer de situasjonen, det som er kommet til av nytt, og det gis rom for kommentarer og refleksjoner.

De som ikke kom hjem igjen

Når det gjelder skolens deltagelse i tap og sorg som rammer elever i klassen vet vi at det allerede eksisterer etablert praksis og omfattende erfaring. Vi kan dessuten henvise til litteratur og beredskapsplaner (se www.krisepsyk.no) som er lett tilgjengelige for de skolene som ikke har dem. Det som kan være verd å minne om er at barn også sørger over tap av eldste sønn fra mors første manns første ekteskap - og slik videre. Det vi tenker på er at skolen ofte har manglet gehør for sorg og tap i familiekonstellasjoner utover den mest tradisjonelle med mor, far og

barn. Der elever er omkommet eller savnet må skolen tenke ut over den rammede klassen fordi vennskap ikke kjenner klassegrenser og bestevenner kan gå i en annen klasse eller på en annen skole.

Tamilske elever i klassen

Det er en selvfølge at de tamilske barna blir fulgt opp i skolen. Vi tror det best kan gjøres ved at deres klasselærer tar direkte kontakt med barnas foreldre. Både for å vise skolens medfølelse og for å få kunnskap om hvor hardt barnet er rammet. Det kan være viktig å tenke på at mange av disse barna som mister nære slektninger mister dem for andre gang, og at det er sterke opplevelser knyttet til retraumatisering hos de voksne som en gang flyktet fra en dødbringende krig. Dette kan prege barnas skolegang i lang tid framover, ofte med konsentrasjonsproblemer som det mest synlige utslaget.

Landesorg

Når barna kommer tilbake til skolen etter juleferien, har de opplevd at katastrofen er markert med en nasjonal sørgedag, den 1.januar med flagging på halv stang over hele landet. Kanskje er håpet ute for flere hundre nordmenn når skolen starter, og kanskje er over hundre blant dem barn. Det vil si at vi er en nasjon i sorg. Vi tror det er av betydning at den kollektive sorgen også får sitt uttrykk i skolen gjennom en fellesmarkering eller minnestund.

De gode nyhetene

Midt i katastrofen finnes det gode nyheter som vi alle trenger, nemlig rapportene om giverglede, innsatsen til de store hjelpeorganisasjonene og bevilgningene fra regjeringene. Mens nyhetene når dette skrives fortsatt er preget av repeterte glimt fra de verste flomscenene, opprivende reportasjer fra brenning av lik, stabling av kister, mennesker som søker etter sine blant likene, og den nagende vissheten om at de fleste som er savnet aldri kommer hjem, vil nyhetene mer etter hvert gi plass for det omfattende gjenreisningsarbeidet.

Selv om dette arbeidet etter hvert vil bli borte fra førstesidene vil det i lang tid være mye å hente fra tilgjengelige kilder på nettet, ikke minst på hjemmesidene til de store hjelpeorganisasjonene. Av mange grunner, så vel psykologiske som pedagogiske, mener vi det er viktig at klassene i perioder undersøker disse kildene.

Når barna vil gjøre noe selv

Mange barn gir uttrykk for at de ønsker å gjøre noe, og de har allerede fått modeller på Tv som har berømmet barn som har satt i gang på eget initiativ. Vårt råd til skolen er ikke at den som sådan skal sette i gang noe som barna skal bli satt til å gjennomføre. På den annen side er bør det gis rom for initiativ og støtte fra lærerens side til klasseønsker om å gjøre noe for barn som har mistet hus, hjem, skole og nære omsorgspersoner.

Referanser:

Magne Raundalen, Jon Håkon Schultz: ”Når jeg blir stor – hvis jeg blir stor”
Læringscenteret 2003.

Magne Raundalen, Jan Vincens Steen: Barn og nyheter.

VG-kronikk 29.12.2003

Atle Dyregrov: Sorg hos barn, Bergen, Sigma forlag, 1989.

www.krisepsyk.no

www.barneombudet.no